

Erik Matzen

Strandgade 84, 2,

1401 – København K.

erik@matzen.as

8. september 2022.

©Erik Matzen.

SÅDAN FØRTE FOGHS OG LØKKES

REGERINGER FINANSPOLITIK

UDEN OM FOLKETINGET

Forbrydelserne i skandalen omkring de 30-årige statsobligationer fra 2008 er historien om Anders Fogh Rasmussens VK-regeringer, der ikke levede op til deres ansvar til at få stoppet en ny dybt uansvarlig og samfundsnedbrydende adfærd hos store banker i Danmark allerede i starten af nullerne.

Men lod stå til, så banker kunne fortsætte deres skadelige fremfærd. Derved udviklede det sig til den danske finanskrisen 2008, der truede hele samfundet med at blive væltet ned i den økonomiske afgrund. Det var tæt på i efteråret 2008.

På en måde kan man godt forstå, at VK-regeringens tre topministre dengang pludselig fik travlt med at komme ud af deres ministerier – og væk.

Den første i rækken var finansminister Thor Pedersen (V), der i november 2007 meddelte, at han skulle være ny formand for Folketinget og derfor ville forlade sin ministerpost. Det skete med følgende skudsmål fra hans departementschef Christian Kettel Thomsen: "Thor, du er den ministre, der forlader Finansministeriet med de bedste økonomiske nøgletal nogensinde!". Selvom kendere af dansk økonomi dengang godt vidste, at samfundsøkonomien var pumpet kunstigt og uansvarligt op via Fogh-regeringernes økonomiske politik.

Den næste var den konservative leder, økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsen. Ganske få dage før at den amerikanske investeringsbank Lehman Brothers gik konkurs 15. september 2008 og derved i stor skala startede den internationale finanskrisen, meddelte Bendtsen overraskende, at han straks trådte tilbage som minister. Hans begrundelse var, at han hellere ville være medlem af EU-parlamentet i Bruxelles, som der skulle være valg til i sommeren 2009, og derfor indtil da kun ville være passivt medlem af Folketinget.

Den tredje i rækken var statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) selv.

I Venstres TV-præsentationsudsendelse op til folketingsvalget i november 2007 meddelte Fogh pludselig over for seerne, at hans V-næstformand Lars Løkke Rasmussen, som sad lige ved siden af ham i TV-studiet, egnede sig fortrinligt til at være hans afløser.

På Foghs tirsdagspressemøde 11. marts 2008 bekræftede statsministeren, at da han i november udnævnte Lars Løkke Rasmussen til ny finansminister, var det fordi, at Løkke til sin tid skulle afløse ham som statsminister.

Anders Fogh var med andre ord godt i gang med sin planlægning med at komme ud af dansk politik.

Senere i 2008 fik jeg i fortrolighed at vide fra en af mine mange gode kilder, at Fogh havde lagt billet ind på at få en toppost i den nye EU-Kommission, som skulle dannes i sommeren 2009.

Som alle nok ved lykkedes det ikke med EU-Kommissionen. Fogh satte i stedet sine embedsmænd i gang med at positionere ham som ny NATO-generalsekretær i Bruxelles. April 2009 trådte Lars Løkke Rasmussen til som ny statsminister, efter at Fogh dagen før var blevet valgt til ny generalsekretær for NATO.

Venstres tidligere formand Uffe Ellemann-Jensen gav Fogh et godt skudsmål i et af hans livs sidste interviews i Mikael Bertelsens TV-program "Det sidste ord":

"Men jeg kunne ikke lide, den måde han pludselig stak af på og blev NATO-generalsekretær på det samme tidspunkt, hvor den internationale finanskrisen brød løs".

Foghs efterfølger på posten som statsminister, Lars Løkke Rasmussen, sagde det samme på en anden måde: "Jeg havde det held eller uheld at blive statsminister, lige da det sprang (finanskrisen, red.), på min forgængers fantastiske sans for timing" (sagt på møde i Folketingets Europaudvalg).

Hvorfor havde de tre top-ministre så travlt med at komme væk?

DOTCOM-BOBLEN

Forklaringen på det starter allerede kort efter årtusindskiftet, da dotcom-boblen piftede som et pludseligt opstået hul på en cykelslange. Det førte til, at det internationale finansmarked hurtigt blev oversvømmet med enorme mængder af ledige penge, der var blevet frigjorte fra de forberedte computermæssige backstop-løsninger, som viste sig helt unødvendige nytårsaften år 2000 kl. 00.00.00.

De store pengemængder blev meget billige, og renten på korte lån faldt i 2001 til et meget lavt niveau, så det næste blev gratis at låne på de internationale pengemarkeder.

Det så store danske banker som alle tiders fidus. De begyndte at optage korte lån i US-dollars i amerikanske banker til en årlig rente omkring én pct. Fidusen var at hjemtage disse lån, veksle dem til danske kroner og låne dem videre til dig og mig til en årlig rente på 8-10 pct., så vi kunne få ny bolig, bil og båd. En fremfærd, der gav bankerne store indtægter og overskud – en sand pengemaskine.

Men problemet var, at bankerne skulle betale deres amerikanske lån tilbage til långiverne allerede efter tre måneder – i US-dollars. Derved skabte store banker deres indlånsunderskud, hvor deres udenlandske lån oversteg de pengebeløb, som vi danskere tilsammen havde sat ind på vores konti i banken (indlån).

Vi lånte penge i banken, som langsomt skulle betales tilbage til banken over tre-otte år. Men banken skulle betale deres korte lån tilbage til de amerikanske långivere om tre måneder. Det problem løste de danske banker ved at optage et nyt kort lån i USA-banker, når det gamle, korte lån udløb og betalt tilbage. Og sådan kørte danske banker i et sandt låne-rytteri kvartal efter kvartal, år efter år, indtil finanskrisen for alvor meldte sig i Danmark i september 2008, og det sagde BANG!

På det tidspunkt var danske bankers indlånsunderskud vokset til astronomiske 656 mia. kr. Altså at danske bankers samlede lån i amerikanske banker oversteg danskernes samlede indestående på deres bankkonti med 656 mia. kr.

NATIONALBANKEN ADVARER!

Advarslerne mod dette rytteri kom tidligt. Allerede i juni 2001 advarede Nationalbanken imod bankernes nye forretningsmodel til, hvordan man driver bankvirksomhed via indlånsunderskud. Men ordene var spagfærdige, for man skulle nødig vække ængstelse og forfærdelse blandt danske vælgere. Det ville VK-regeringen ikke bryde sig om.

Nationalbanken skrev såmænd beskedent, at der var en risiko for, at de amerikanske finansieringskilder på et tidspunkt kunne tørre ud. Altså, at de pludselig kunne sige nej til at give flere korte lån i US-dollars.

I så fald ville danske banker pludselig stå med et stort problem, fordi de dels allerede havde lånt pengene videre til danskerne, og dels skulle indfri deres amerikanske lån efter tre måneder – i US-dollars. Ellers kunne de amerikanske långivere true med at få den danske bank erklæret konkurs. Det ville ikke være godt for det danske samfund, hvor Danske Bank dækkede op mod 40 pct. af hele den danske finanssektor.

Nationalbankens spagfærdige advarsler fra 2001 blev gentaget i forskellige af dens publikationer i 2002, 2003, 2004, 2006 og 2007. Uden at det fik nogen virkning på VK-regeringen. Tværtimod. De afdragsfri realkreditlån blev indført fra efteråret 2003, så der blev endnu større efterspørgsel efter at låne penge i danske banker til større bolig, bedre bil og båd. Sådan fik VK-regeringen endelig gang i det økonomiske opsving, men det var altså for lånte penge.

En optimisme bredte sig i den danske befolkning, og opsvinget kom tids nok, for der skulle være folketingsvalg i 2005, hvor Foghs VK-regering og dens folketingsflertal med Dansk Folkeparti gerne skulle genvælges for en ny valgperiode.

Det blev den så, men hvad vælgerne ikke vidste var, at Fogh i den nye valgperiode lavede en ny plan, som indebar, at der skulle være valg igen i 2007, og at han snarest muligt skulle ud af dansk politik.

Nationalbanken indså tidligt faren mod dansk økonomi ved danske bankers låne-rytteri i US-dollars. Her var nationalbankdirektør Bodil Nyboe Andersen forpligtet til at gøre regeringen opmærksom på faren, men den forpligtelse havde centrale embedsmænd i Finansministeriet samt i Økonomi- og Erhvervsministeriet også. Deres fornemste opgave var og er i tide at råbe vagt i gevær – inden for ministeriernes tykke mure.

Vi ved ikke, om der blev advaret. Men hvad sikkert er, at Anders Fogh ganske tydeligt prioriterede VK-regeringens genvalg i både 2005 og 2007 allerhøjest. Derfor var det afgørende, at vælgerne ikke måtte ane uro om dansk økonomis sande tilstand. Regeringen fortsatte derfor med midt i et lånefinansierede opsving at lempe finanspolitikken yderligere, så der var lagt i kakkellovnen frem til finanskrisens store udbrud i Danmark i september 2008.

FINANSTILSYNET ADVARER!

Finanstilsynet var godt klar over faren. Februar 2006 sendte det et hyrdebrev til samtlige pengeinstitutter i hele landet. Tilsynet nærede bekymring for, at de skete kraftige prisstigninger på fast ejendom, som banker og realkreditinstitutter havde finansieret med en betydelig vækst i deres udlån, kunne være drevet af en betydelig spekulation. Var der tale om en prisboble, så skulle institutterne i deres risikoprofil tage hensyn til, at der kunne ske et prisfald på fast ejendom og derved undgå store tab.

På Finansrådets interne konference for bankdirektører på Hotel Munkebjerg ved Vejle den 11. september 2006, advarede tilsynets direktør Henrik Bjerre-Nielsen igen imod faren. Han underbyggede advarslen med bankernes voldsomme udlånsvækst, og at deres indlånsunderskud fortsat var i kraftig vækst. Det fremgik af en planche, som han fremlagde for bankdirektørerne, at deres indlånsunderskud ved udgangen af juni 2006 nu var nået op på ca. 250 mia. kr.

Finanstilsynet var altså udmærket klar over, hvilken faretruende udvikling, der var i gang, men skulle det signaleres til offentligheden, så skulle tilsynet først indhente tilladelse hos økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsen personligt, og det skete aldrig. Der skulle jo være valg igen godt et år senere, og VK-regeringen gerne genvælges.

Bankernes lånefest bidrog sammen med VK-regeringens skattestop og løse finanspolitik til en enorm overophedning af dansk økonomi, især i perioden 2005-2007. Den nye nationalbankdirektør Nils Bernstein, der tiltrådte i efteråret 2005 fra sin hidtidige stilling som statsminister Anders Fogh Rasmussens departementschef, opfordrede i september 2006 VK-regeringen til at stramme den indenlandske økonomi, fordi det gik alt for stærk.

Bernsteins opfordring blev negligeret af regeringen, og på Nationalbankens pressemøde 13. marts 2008 tog nationalbankdirektøren endelig offentligt bladet fra munden. Han sagde, at Anders Foghs VK-regering har brudt med den linje i den økonomiske politik, som tidligere statsminister Poul Schlüters (K) regeringer havde fulgt siden 1982, og som fortsatte under hans efterfølger Poul Nyrup Rasmussen (S). Han opfordrede igen Foghs VK-regering til at opgive dens ekspansive finanspolitik:

”I de tre seneste år har regeringen ført en konjunktur-medløbende økonomisk politik. Der er tale om et paradigmeskift i forhold til den tidligere linje fra 1982, som Nationalbanken må fraråde, fordi det øger risikoen for økonomisk tilbageslag. Regeringen gør det modsatte af det anbefalede, nemlig midt i et økonomisk opsving at stimulere økonomien yderligere via finanspolitikken”, sagde Bernstein til journalisterne.

Nationalbanken skønnede en vækst i det offentlige forbrug på 2,3 pct. for 2008, og det var noget mere end VK-regeringens eget skøn på 1,5 pct. Bernstein afviste, at regeringen som påstået havde strammet finanspolitikken en smule. Tværtimod ville de offentlige finanser bidrage kraftigt til risikoen for overophedning af dansk økonomi.

Desværre kom Bernsteins bandbulle alt, alt for sent. Den blev da også næsten negligeret i medierne.

TSUNAMIEN KOM TIL DANMARK

I midten af september 2008 ramte den internationale finanskriser dansk økonomi som et piskesmæld. Eller for at blive Foghs billede, så skyllede en tsunami ind over de danske kyster. En tsunami, der var opstået i USA og derfra bølget over Atlanten til Europa. Derfor blev dansk økonomi ramt nu, og ikke fordi der var noget galt med regeringens økonomiske politik, sagde han.

På finansmarkederne opstod der i slutningen af september 2008 mistillid til, om den økonomiske modpart var i stand til at betale sine lån tilbage. Finansmarkederne frøs til is. Ingen kunne længere låne penge hos en modpart, ikke en gang bare til næste dag.

Det var et voldsomt problem for danske banker, der ved udgangen af september 2008 havde et indlånsunderskud på 656 mia. kr. Det var helt afgørende for dem dels at kunne låne flere US-dollars til at betale deres gamle, korte lån tilbage, og dels til at få nye dollarlån, fordi de allerede havde lånt pengene ud, så danskerne kunne få bedre bolig, bil og båd. Husholdningerne skulle jo først betale de lån tilbage til de danske banker om 3-6 år.

Var danske banker ikke i stand til at betale US-dollars tilbage til aftalt tid til de amerikanske banker, løb de en alvorlig risiko for at måtte gå konkurs. Skete det, så kunne danskerne ikke længere hæve deres løn i banken og ikke betale deres regninger. Så ville det meste i samfundet gå i stå.

Efter Lehman Brothers' konkurs 15. september 2008 kom den danske krone under voldsomt pres på valutamarkedet, og dermed også fastkurspolitikken, der skal sikre, at en euro altid er ca. 7,46 kr. værd. Falder markedsprisen på danske kroner, så tvinges Nationalbanken til at købe danske kroner ved at betale med US-dollars eller euro for at holde kursen på ca. 7,46 kr. Men så meldte der sig et nyt problem, for Nationalbanken havde kun begrænsede mængder af euro og US-dollars i sin valutareserve.

Og som følge af, at handlen på valutamarkedet nu også var frosset til is, så kunne Nationalbanken ikke på statens vegne optage nye valutalån til den danske valutareserve, med mindre at man betalte en meget høj pris for US-dollars og euro. Og dermed signalere til markedet, at Danmarks Nationalbank var i store vanskeligheder.

Nationalbanken forsøgte sig i september 2008 med at intervenere fra dens valutareserve med US-dollars for ca. 3 mia. kr. for at forsvare kronekursen, men uden at det lettede presset. Derfor var det en kæmpe hjælp, da den amerikanske forbundsbank, Federal Reserve (Fed), fra slutningen af september via Nationalbanken i København tilbød at låne US-dollars til kriseramte danske banker.

Fed tilbød at låne maksimalt 15 mia. US-dollars ud af gangen, men betingede sig, at de danske banker skulle betale dem tilbage allerede efter 28 dage. På den måde udlånte Fed gennem efteråret 2008 30 mia. US-dollars (ca. 168 mia. kr.), og igennem 2009 51 mia. US-dollars (ca. 286 mia. kr.) til danske banker.

Men der var stadig i 2008 pres på kronen, hvor der blev solgt danske kroner i stor stil, som Nationalbanken var tvunget til at købe med US-dollars og euro for at kunne forsvare kursen på ca. 7,46 kr. for en euro.

SLEMME RYGTER PÅ FINANSMARKEDET

På toppen af krisen i oktober 2008 opstod rygter i markedet om, at Nationalbanken var i store vanskeligheder. En stor udenlandsk bank skrev i sin børsberetning, at Nationalbanken ikke længere havde reserver til at forsvare kronen med, og at man nu var tæt på den absolutte grænse, hvor Den Europæiske Centralbank (ECB) måtte gå ind på Danmarks vegne og forsvare kronekursen på 7,46 kr. for en euro ved at støtteopkøbe danske kroner ved betaling med euro.

I så fald var Danmark forpligtet til at holde ECB skadesløs inden udløb af tre måneder.

Spekulationen var især kraftig i perioden mellem 7. og 24. oktober 2008. Den 15. oktober nåede valutareserven helt ned på 104 mia. kr. – det laveste niveau i ti år.

”Vi kunne bogstaveligt se vores valutareserve vælte ud af vores kasse. Det føltes som at køre en bil uden bremses”, beskrev Nils Bernstein siden situationen i oktober under finanskrisen.

Hver gang det gik for stærkt, svarede Nationalbanken igen med at hæve udlånsrenten. Den 24. oktober forhøjede Nationalbanken igen renten, så rentespændet (forskel) til ECB's minimumsbudrente nåede op på 1,75 pct.point, hvilket fik danske pensionskasser til igen at købe danske kroner.

Alene i oktober måtte Nationalbanken tømme valutakassen for over 73 mia. kr. netto for at forsvare kronekursen mod angreb fra spekulanter – ny rekord.

VK-regeringen var i slutningen af september 2008 alvorligt bekymret for tilstanden hos de store banker, der havde optaget store, korte US-dollarlån. Derfor foreslog den i hemmelighed en bred kreds af Folketingets partier, at staten udstedte en garanti i to år over for alle pengeinstitutters kreditorer, læs amerikanske banker (bankpakke ét), om, at den danske stat ville holde dem skadesløs, hvis en dansk bank ikke var i stand til at betale dens gæld tilbage til långiveren inden for den aftalte tidsfrist.

Ifølge daværende finansminister Lars Løkke Rasmussens bog "Om de fleste og det meste" var der i starten af oktober "en reel risiko for, at landets største bank, Danske Bank, ville blive bragt i knæ, når markederne åbnede igen mandag morgen 6. oktober, hvis ikke der forinden var kastet en solid redningsplanke ud".

Danske Banks indlånsunderskud udgjorde ved udgangen af september 2008 ca. 300 mia. kr., hvilket på det tidspunkt svarer til ca. 46 pct. af alle pengeinstitutters samlede underskud på 656 mia. kr.

Statsgarantien havde ifølge Nationalbanken en værdi på 4200 mia. kr., svarede til 2,5 gange værdien af danskernes samlede produktion på ét år.

"Vi er ret sikre på, at statsgarantien for bankernes simple kreditorer har medvirket til at afværge et potentielt meget alvorligt likviditetspres på den danske banksektor", sagde Lars Løkke ifølge hans talepunktspapir på et møde hos ATP om situationen (mødet blev holdt 26. november 2008).

Statsgarantien skulle berolige de amerikanske banker om, at de nok skulle få deres penge tilbage, om ikke andet ville den danske stat betale gælden, og 5. oktober indgik regeringen bredt forlig i Folketinget om garantien.

LØKKES ATP-AFTALE

Kort efter stødte finansminister Lars Løkke Rasmussen tilfældigt, siger han, ind i ATP's fondsdirektør Bjarne Graven Larsen.

ATP-direktøren vidste fra sine folk i ATP-huset i Hillerød, at den danske krone efter den amerikanske investeringsbank Lehmann Brothers konkurs 15. september var kommet under et gevaldigt pres på det internationale valutamarked, og at Nationalbanken hver dag tabte valuta fra sin reserve, når den hele tiden skulle ud at købe danske kroner. Samtidig var det nærmest blevet umuligt at optage statslån i fremmed valuta til at styrke valutareserven med.

Bjarne Graven Larsen havde til Løkke et godt forslag, som viste sig at være et columbusæg til redning af den danske samfundsøkonomi fra et regulært sammenbrud: Hvad med at udstede en lang dansk statsobligation? Hvis I gør det, så vil ATP sælge en betydelig del af sine tyske statsobligationer i euro og på den måde styrke Nationalbankens valutareserve, og bidrage væsentligt til at lette presset mod den danske kronkurs. For så vil vi efterspørge danske kroner og købe massivt op i den nye, lange danske statsobligation, sagde ATP-direktøren.

Samtalen efterlod Løkke med "vished" for, skriver han i sin bog, "at ATP var klar til at købe voldsomt op i danske statsobligationer og dermed styrke kronen på et meget kritisk tidspunkt". Løkke gik straks tilbage til sit Finansministerium og satte embedsfolkene og Nationalbanken i gang med at analysere ATP-forslaget.

Allerede 12. oktober har Nationalbanken produceret et notat, efter at ATP dagen før havde sendt centralbanken et oplæg, og udtrykt stor interesse for at købe en ny 30-årig dansk statsobligation for op til 60 mia. kr. Den 20. oktober laver Nationalbanken et nyt notat om sagen, og 27. oktober tilkendegiver ATP, at fonden er klar til at støtte den hårdt pressede krone og fylde den slunkne valutareserve op med 100 mia. kr. i euro ved salg af dens tyske statsobligationer.

Den 31. oktober 2008 indstiller kontorchef Niels Kleis Frederiksen og specialkonsulent Michael Wiemann fra Finansministeriets statsgældskontor til ledelsen, at man siger ja til ATP's og Lars Løkke Rasmussens aftale, og 1. november underskriver departementschef Christian Kettel Thomsen beslutningen. Nationalbanken skulle over tid udstede for i alt 60 mia. kr. i en 30-årig statsobligation.

Hensigten var, at ATP i stedet skulle sælge sine tyske statsobligationer i euro for 100 mia. kr., og dermed styrke den slunkne danske valutakasse med euro, som nemt kunne veksles til US-dollars. Tillige lovede ATP at sætte godt 40 mia. kr. ind i danske banker for at modgå skaden ved, at udenlandske banker under krisen havde trukket 302 mia. kr. ud af danske banker. Samtidig lovede ATP at købe korte danske realkreditobligationer for 100 mia. kr. under auktionerne i december 2008, sådan at de ventede kursfald som følge af krisen ikke blev så store, at danske boligejere og pensionsopspareere kom i store vanskeligheder, og dermed i realiteten også den danske finanssektor.

Det fremgår af notitsen fra 31. oktober, at Finansministeriet gik ind i aftalen om den 30-årige statsobligation, fordi der var "behov for at styrke valutareserven". Men det får hverken Folketinget eller offentligheden noget at vide om, før finansminister Kristian Jensen (V) ni år senere kaldes i samråd i Folketingets finansudvalg og siger det.

DA SANDHEDEN BLEV DYREBAR

Lars Løkke Rasmussen forklarer i sin bog, at Danmark risikerede at blive dømt ude på de hysteriske globale finansmarkeder, hvis alvoren i finanskrisen blev foldet for meget og for detaljeret ud i offentligheden.

Hvis et dealerbord i Wall Street, London, Frankfurt, Singapore eller Moskva fornemmede i 2008, at der var nogle store gevinster at hente ved at spekulere mod kronen, så kunne det til sidst føre til, at fastkurspolitikken brød sammen. Så ville konsekvensen blive, at danske banker måske skulle betale otte, ti eller tolv kroner for én euro. Det ville formentlig føre til konkurs for store danske banker, og sammenbrud i dansk økonomi.

Derfor mener jeg, at det kan forsvares, at Finansministeriet i 2008 og 2009 valgte at tie omkring årsagen til, at staten i oktober 2008 indgik en aftale med ATP. Men ikke meget længere. Folketinget og offentligheden havde krav på at få ordentlig besked – blive opdateret af Finansministeriet om alle væsentlige tildragelser omkring statsgældspolitikken.

Den 11. november 2008 startede Nationalbanken salget af den 30-årige statsobligation, og det blev fulgt op i de følgende dage med flere auktioner og løssalg (tapsalg til enkeltkunder). Da man var nået frem til den 21. november, var der blevet udstedt for ca. 56 mia. kr., men ATP havde kun fået købt for 24 mia. kr. – langt fra de aftalte ca. 60 mia. kr. (de tal fik Folketinget først i november 2021). De øvrige papirer var blevet solgt til andre danske pensionskasser, finansselskaber og udenlandske investorer.

Derfor slog ATP i bordet over for såvel Nationalbanken som Finansministeriet. Det var ikke det, som ATP havde aftalt med finansministeren. Hvis ikke ATP fik købt den andel, som var aftalt, så ville fonden trække sig fra at leve op til aftalens andre bestanddele, f.eks. styrkelse af valutareserven, bankindsud, køb af en betydelig del af de korte realkreditobligationer til december.

Med i dette billede hører også, at da staten i august 2010 stod til at skulle udbetale ca. 42 mia. kr. ved kasse ét i kraft af statsgarantien, fordi FIH Erhvervsbank var i store vanskeligheder og tæt på at gå konkurs, rykkede ATP på VK-regeringens inderligste begæring til undsætning. Fondens overtog banken sammen med andre store institutionelle investorer og fik FIH afviklet i roligt tempo uden tab for staten.

Godt for enhver regering uanset farve at have ATP med værdier for næste 1000 mia. kr. i ryggen!

Som følge af ATP's vrede om de manglende køb af de 30-årige statspapirer blev der hurtigt foranstaltet et møde mellem ATP og Lars Løkke Rasmussen, og mødet fandt sted hos ATP 26. november. Dagen efter underskrev Løkke sammen med tre andre top-embedsmænd fra Finansministeriet beslutningen om, at

udstedelsen af de 30-årige papirer skulle øges til et maksimum på 80 mia. kr. med henblik på, at ATP skulle købe de fleste.

Det var stadig ikke nok, og Finansministeriet måtte kort efter fortælle Nationalbanken, at udstedelserne skulle forøges yderligere til ca. 90 mia. kr.

Da udstedelserne den 3. december totalt nåede op på 87,6 mia. kr., havde ATP fået købt ind for ca. 50 mia. kr., og pensionsfonden erklærede sig tilfreds. Dermed stoppede udstedelserne i det 30-årige papir.

Den effektive årlige rente på 30-årige statsobligationer viste sig at ende på 4,3 pct. i gennemsnit, hvilket ville indebære, at staten og dermed skatteyderne blev pålagt en samlet renteudgift for alle årene frem til statens tilbagebetaling af lånet i november 2039 på 120 mia. kr. Lånet var uopsigeligt fra statens side, dvs. at staten og skatteyderne hang på hele udgiften på 120 mia. kr.

SØFORKLARINGER

Udadtil blev åbningen af den 30-årige statsobligation af Finansministeriet (via Nationalbanken) forklaret i 2008 og 2009 med, at det skete efter "tilkendegivelser om stor investorinteresse fra forsikrings- og pensionssektoren." Det er en klar vildledning af offentligheden i forhold den reelle årsag (fremskaffelse af euro til valutareserven).

Udstedelsen blev også af ministeriet forklaret med behovet for at forbedre den danske pensionssektors muligheder for risikoafdækning. Men det er ikke statens opgave via statslån at sikre pensionsopsparerne et årligt afkast på 4,3 pct. i 30 år. Det må pensionssektorerne selv drage omsorg for via deres egne valg af investeringer.

Da det senere i november 2008 blev besluttet at øge udstedelserne, endda i to omgange, blev dette af Finansministeriet forklaret sådan: som følge af "fortsat høj efterspørgsel blev det besluttet at hæve sigtepunktet for udestående til omkring 90 mia. kr." Igen en fuldstændig vildledning i forhold til den reelle grund.

Det var jo rigtigt nok, at Finansministeriet vidste, at pensionssektoren, udenlandske investorer, andre finansielle virksomheder, samt øvrige investorer ville købe mere i det 30-årige papir. Men ministeriet havde jo selv aftalt med ATP, at den skulle kunne købe for 60 mia. kr. som modydelse for at lægge 100 mia. kr. i euro i valutakassen (ATP's endelige opgørelse viste salg af euro-statsobligationer for 110 mia. kr.). Staten udsteder kun obligationer, som passer til statens egne behov, slet ikke hvad der måtte opfylde pensionssektorerne.

Løkket afløser på posten som finansminister, Claus Hjort Frederiksen (V), har forklaret udstedelserne således: "Baggrunden for beslutningen om udstedelsen af en 30-årig statsobligation i efteråret 2008 var den store usikkerhed om muligheden for at refinansiere statsgælden. Der var derfor behov for en stor likviditetsbuffer".

Forklaringen er helt ved siden af skiven. Staten havde slet ikke behov for de 87,6 mia. kr., som salget af de 30-årige papirer gav i indtægt og overført til statens konto i Nationalbanken. Ved udgangen af 2008 havde staten på denne konto stående 263 mia. kr., og når man fratrækker de 87,6 mia. kr., stod der stadig mere end 175 mia. kr. på kontoen – rigeligt til at klare statens behov for likviditet.

Internt (notits af 17. december 2008) forklarede Finansministeriet kapitalbufferens store størrelse sådan: "Det meget store indestående skal ses i sammenhæng med, at Afviklingssekskabet til sikring af finansiell stabilitet kan få behov for tilførsel af betydelige mængder likviditet til indskud i nødlidende banker.

Fremskaffelse af likviditet hertil skal gå meget hurtigt. Det er derfor hensigtsmæssigt at staten har adgang til betydelige mængder likviditet.”

Danske Banks ordførende direktør Peter Straarup sagde på en konference om finanskrisen 2008, at den havde lært ham, at likviditet er en gasart:

”Likviditetsmangel er farlig for enhver virksomhed – men for banker er det en pistol for panden. Forpligtelser skal afregnes til tiden hver dag og i den rigtige valuta. Hvis man skylder penge i dollar, skal de betales i dollar”.

I Finansministeriet skulle de mange penge på statens konto i Nationalbanken holdes i reserve for at kunne blive indskudt i nødlidende danske banker (bankpakke 2), så de ikke faldt omkuld. Til dette formål holdt regeringen 100 mia. kr. i reserve (der blev kun brug for 46 mia. kr.).

Derfor er det interessant, når Finansministeriet og Rigsrevisionen hævder, at der ingen forbindelse er mellem statsgarantien til danske bankers kreditorer (bankpakke 1) og udstedelsen af de 30-årige statsobligationer. Nationalbanken fremhæver, at de fleste US-dollars til danske banker med indlånsunderskud ikke kom fra de 30-årige statsobligationer, men blev fremskaffet ved lån fra Fed, der strakte sig fra september 2008 og frem til september 2009.

Men ATP's salg af tyske statsobligationer i euro i efteråret 2008 skulle jo netop bruges til at styrke valutareserven og derved Nationalbankens evne til at modstå spekulanters pres mod den danske krone. Var fastkurspolitikken brudt sammen i efteråret 2008, så ville kronen falde i værdi, og i forhold til euroen indebære, at danske banker skulle betale måske otte, ti eller tolv kr. for én euro, og dermed også gøre US-dollar betydeligt dyrere. Den test havde danske banker med indlånsunderskud næppe klaret alle sammen.

Nils Bernstein sagde selv herom i 2010: ”Vi klarede den. Jeg vil ikke overveje, i hvert fald ikke offentligt, hvad der kunne være sket, hvis spekulatøren imod kronen ikke havde sløjet af. Vi har stadig fastkurspolitikken.”

KREATIV BOGFØRING

Fra 2012 lavede Erhvervsministeriet årlige kreative regnestykke, som alle viste, at staten slet ikke havde underskud på bankpakkerne, men tværtimod overskud. I 2018 var ”overskuddet” øget til 17 mia. kr. i statens favør, naturligvis uden at indregne renteudgiften for skatteyderne på 120 mia. kr. ved udstedelsen af de 30-årige statsobligationer i 2008.

Disse regnestykker skulle overbevise offentligheden om, at der netto slet ikke var en udgift for skatteyderne ved de mange bankpakker (seks styks i alt), og at bankerne havde ryddet op efter sig selv og betalt, hvad de skyldte.

Naturligvis hørte denne renteudgift på 120 mia. kr. med i regnskabet over bankpakkerne, det dokumenterede Finansministeriet selv i de hemmelige notater fra 2008, som S-regeringen måtte offentliggøre i juni 2022.

Aftalen mellem Finansministeriet og ATP blev holdt hemmelig i 13 år, selvom finansminister Lars Løkke Rasmussen og hans efterfølgere havde pligt til at holde Folketinget og dets finansudvalg opdateret med udviklingen i statsgældspolitikken. Da Løkke blev statsminister i april 2009, skulle han give sin efterfølger Claus Hjort Frederiksen overlevering om, at han, når faren for fastkurspolitikken var drevet over, skulle orientere finansudvalget om ATP-aftalen og dens økonomiske konsekvenser.

Ved ikke at oplyse Folketinget herom, fik finansudvalget heller ikke mulighed for øve kontrol med Finansministeriet, f.eks. ved at kalde finansministeren i samråd for at høre nærmere om aftalens økonomiske konsekvenser, spørge ind til sagen, f.eks. afæske finansministeren en forklaring på, hvorfor Danmark i efteråret 2008 var kommet i den forfærdelige situation, at samfundet var ved at bryde sammen. At det skyldtes VK-regeringens forfejlede økonomiske politik, og svigt ved ikke i tide at stoppe danske banker fra at gældsætte sig i stort omfang med korte US-dollarlån, så de fik store og voksende indlånsunderskud, som bragte samfundet i fare.

Heller ikke da Rigsrevisionens beretning om ATP-aftalen blev offentliggjort 25. april 2022, ville embedsmænd eller ministre udtale sig, endsige udsende en kortfattet pressemeddelelse. Tværtimod meddelte Finansministeriet, Nationalbanken og ATP, at de ikke havde nogen kommentarer. I den følgende måned prøvede journalister at få departementschefer og andre embedsmænd, der havde været beskæftiget med ATP-aftalen, såvel nuværende som pensionerede, til at udtale sig. Det var som at slå vand på en gås. Alt var forgæves. Ingen af dem ville bistå med at oplyse offentligheden.

Da Helle Thorning-Schmidts (S) regering trådte til i 2011, fik støttepartiet Enhedslisten presset igennem, at den danske finanskrise fra 2008 skulle undersøges af et ekspertudvalg.

Det kom der en vigtig rapport på 500 sider ud af, men Rangvid-rapporten fra september 2013 indeholdt intet om Finansministeriets aftale med ATP om at bytte euro for 110 mia. kr. med køb af 30-årige statsobligationer for 60 mia. kr., selvom først specialkonsulent Michael Wiemann, senere afløst af kontorchef Niels Kleis Frederiksen, fra Finansministeriets statsgældskontor var medlem af Rangvid-udvalget. Begge vidste alt om ATP-aftalen, og havde selv været forfattere til adskillige notater og notitser om de 30-årige statsobligationer.

De har åbenbart ikke fået mandat fra ministeriets ledelse til at røbe ATP-hemmeligheden for Rangvid-udvalgets medlemmer. Claus Hjort Frederiksen havde nok ikke syntes, at det var nogen god idé. Men hvad mente Claus Hjorts afløser på finansministerposten, Bjarne Corydon (S), om ATP-aftalens offentliggørelse?

Nationalbankdirektørerne Jens Thomsen og Hugo Frey Jensen var også medlem af Rangvid-udvalget. De vidste alt om ATP-aftalen, men det var ikke deres opgave at oplyse udvalget om det, for det var alene Finansministeriet, som bestemte, hvad der skulle oplyses. Det ligger i den skriftlige aftale mellem Finansministeriet og Nationalbanken om relationen mellem dem. Det er Finansministeriet, der tager sig af opdateringen af Folketinget, og finansministeren bestemmer, hvilke statsobligationer, der skal udstedes og i hvor stort omfang, ikke Nationalbanken.

KUN ET SØLLE BREV

I 2016 spurgte Enhedslisten finansminister Kristian Jensen (V) om, hvilken kontakt, der var mellem Nationalbanken og Finansministeriet ved udstedelsen af de 30-årige statsobligationer i 2008. Ministeren svarede kort, at ministeriet kun havde identificeret et brev fra Nationalbanken til Finansministeriet, hvori det indstilles, at der åbnes en 30-årig statsobligation, og at ministeriet godkendte indstillingen.

”Finansministeriet ses ikke at være i besiddelse af yderligere dokumenter om kontakten mellem Nationalbanken og Finansministeriet”, skrev Kristian Jensen til finansudvalget.

I dag kan vi sige med sikkerhed, efter at Rigsrevisionen har været på besøg på anmodning fra statsrevisorerne, at der i Finansministeriet lå så mange dokumenter om kontakten om de 30-årige papirer, at det ville blive til en pæn stor bunke, hvis man lagde de mange dokumenter oven på hinanden.

Finansministeriet har siden undskyldt sig med, at det ikke kunne finde de mange dokumenter i dets journalsystem. Først da Rigsrevisionen kom på besøg godt fire år senere, og der blev lavet en manuel gennemgang i journalsystemet, fandt man frem til ganske mange dokumenter, hvoraf nogle endda var højst interessante, bl.a. papiret med "forståelsen" mellem ATP og Nationalbanken og dokumentet med Løkkes egen signatur på forhøjelse af lånerammen til 80 mia. kr.

Rigsrevisionen kunne endda tilføje, at de pågældende "hemmelige" papirer var pærelette at finde, idet Finansministeriet havde lagt dem ind i journalsystemet få dage efter datoen på hvert dokument.

Når Finansministeriet ikke kan finde rundt i sit journalsystem og derved få muligheden for at lære af sine fortidige fejltagelser, så er det dømt til at gentage dem.

Det er alt andet end klædeligt for Finansministeriet, at det omkring dets journalsystem optrådte som svagt begavet, når det tages i betragtning, at ministeriets embedsfolk er nogle af de klogeste økonomer i kongeriget. Havde de været tilstrækkeligt engageret med at give Enhedslisten et ordentligt svar, havde de nok fundet de dokumenter. Men er det her, at hunden er begravet? Næppe!

HEMMELIG FINANSPOLITIK

UDEN OM FOLKETINGET

Da finansminister Kristian Jensen (V) i februar 2017 var i samråd i finansudvalget, nævnte han ikke noget om ATP-aftalen.

Da Rigsrevisionen i april 2022 udsendte sin kritiske rapport om Finansministeriets handlemåde under finanskrisen, svarede han kort:

"Jeg har videregivet de oplysninger, jeg har fået af Finansministeriet. Jeg har ikke yderligere kommentarer".

Løgnehistorier? Løgn på løgn på løgn? Vildledninger? Bedragerier? Bort- og søforklaringer? Fortielser? Usandheder?

Forsætligt eller bare grov uagtsomhed?

Jeg har som økonomisk journalist fra 1989 først hos Børsinformation og siden 1997 for Reuters Finans haft min daglige omgang med folk ansat i Finansministeriet, talt i telefon mange gange med embedsmænd i dette ministerium, og ligeså med folk i Økonomiministeriet og Erhvervsministeriet. Og altid næret stor agtelse og respekt for disse højtuddannede personer i centraladministrationen. Når noget stod i deres statslige publikationer eller sagt på et pressemøde, så stod det til troende til hver en tid, nærmest ligesom den gamle bank-maksime: "Banken tæller aldrig forkert".

Det har derfor været et stort kulturchok for mig gennem sagen om de 30-årige statsobligationer at måtte erkende, at jeg ikke længere kan stole på tal og oplysninger fra Finansministeriet. Men at jeg i fremtiden hver gang skal spørge mig selv, om de tal og forklaringer er løgn eller højst tvivlsomme. Bortforklaringer. Hvad taler for og hvad imod?

Foghs og Løkkes VK-regeringer førte finanspolitik uden om Folketinget. Først lod de de store banker optage store, korte US-dollarlån i USA, der fra efteråret 2003 via store udlån fra bankerne til danskerne satte det økonomiske opsving i gang. Det gav gode muligheder for regeringen og Dansk Folkeparti til at genvinde deres flertal ved folketingsvalgene i 2005 og 2007.

Og da finanskrisen meldte sig i Danmark september 2008, fik regeringen i Folketinget vedtaget en statsgaranti gældende for to år mod tab for bankernes kreditorer. Så indgik Finansministeriet en hemmelig aftale med ATP om at levere euro til valutareserven for 110 mia. kr., mod at ATP kunne købe 30-årige statsobligationer for 60 mia. kr.

Hverken ATP-aftalen eller tilhørende renteudgift på 120 mia. kr. fik Folketinget og skatteyderne noget at vide om. Og dermed heller ikke mulighed for at stille kritiske spørgsmål til regeringen eller kunne grille ministeren.

Aftalen blev først afsløret 13 år senere, efter at Rigsrevisionen i efteråret 2021 havde været på et uanmeldt kasse- og arkiveftersyn i Finansministeriet. Som tvang finansminister Nicolai Wammen (S) til at lægge kortene på bordet over for Folketinget og offentligheden.

Ifølge loven om ministeransvar kan en minister straffes med bøde, hæfte eller fængsel i op til to år, hvis denne lyver, vildleder eller fortier væsentlige oplysninger for Folketinget.

Finansministeren kan måske klare frisag med henvisning til, at han allerede af Folketinget havde fået en bemyndigelse til at stifte gæld på statens vegne.

I 1993 fik finansminister Mogens Lykketoft (S) i Folketinget vedtaget, at finansministeren kunne optage indenlandske og udenlandske lån på maksimalt 950 mia. kr. mod før højst 834 mia. kr.

Muligheden for at føre finanspolitik uden om Folketinget blev kraftigt forbedret 16 år senere, da finansminister Claus Hjort Frederiksen i 2010 via en ny vedtaget bemyndigelseslov fik forhøjet det maksimale låneloft til 2000 mia. kr.

Derfor er det nok snart tid til, at finansministeren foreslår Folketinget at forhøje statens låneloft til 3000 mia. kr.

Kilder:

Anders Fogh Rasmussens tirsdagspressemøde 27. januar 2009 i Statsministeriet.

Nationalbankdirektør Nils Bernsteins tale på CBS, 22. marts 2010.

Peter Straarup, Danske Bank, tale på konference, talen offentliggjort i Politiken 17. november 2010.

Kristian Jensens udtalelse til Politiken, 26. april 2022.

Rangvid-rapporten, september 2013.

Bog af Christen Sørensen, Finanskrisen – kleptokratiets konsekvens, 2013, forlag Tiderne Skifter, side 8, 78-89, 106-108, 140-142.

Bog af Lars Løkke Rasmussen, "Om de fleste og det meste" erindringsglimt, Politikens forlag, 2020, side 127-131.

Lars Løkke Rasmussen, bemærkning om finanskrisen 2008 på møde i Folketingets Europaudvalg, 17. marts 2017, ca. kl. 12,23.

Rigsrevisionens beretning nr. 15/2021, udsendt 25. april 2022.

Nationalbanken:

Kvartalsoversigt 4 – 2008.

Kvartalsoversigt 3 – 2009, side 47.

Kvartalsoversigt 2, del 2, 2011, side 67.

Kvartalsoversigt 1, del 1, 2011, side 121.

Statens Låntagning og Gæld 2008.

Aftale mellem Finansministeriet og Nationalbanken om arbejdsfordelingen på statsgældsområdet, 20. december 2016.

ATP's årsrapport, 2008 og 2009.

Thomas Bernt Henriksen, artikel i Børsen, 20. december 2012.

Folketinget:

L111 af 1. december 1993, samling 1993-1994.

L141 af 25. februar 2010, samling 1009-2010.

Bankers indlånsunderskud, Folketingets erhvervsudvalg, L102, svar på spørgsmål nr. 27, fra økonomi- og erhvervsminister Lene Espersen (K), samling 2008-2009.

Svar på spørgsmål nr. 137, 138 og 252 af 12. december 2016 og 23. februar 2017 til Folketingets finansudvalg fra finansminister Kristian Jensen (V), samling 2016-2017.

Svar på finansudvalgets spørgsmål nr. 139 (alm. del) af 4. februar 2021, samling 2020-2021.

Finansudvalget 2021-2022, alm. del, bilag 36 af 22. november 2021.

Svar på finansudvalgets spørgsmål nr. 307-319, alm. del, samling 2001-2022. fra finansminister Nicolai Wammen (S),